

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije

MARTINA ANTONAC

ANTIČKA PULA

Završni rad

Pula, 2018.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije

MARTINA ANTONAC

ANTIČKA PULA

Završni rad

JMBAG: 0303060008, redovna studentica

Studijski smjer: Kultura i turizam

Kolegij: Kulturno-povijesni spomenici

Mentor: prof. dr. sc. Slaven Bertoša

Pula, 2018.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Martina Antonac, kandidatkinja za prvostupnicu Kulture i turizma, izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju bilješke i bibliografija. Izjavljujem da ni jedan dio Završnoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, te ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad na bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

U Puli 19. rujna 2018.

IZJAVA

o korištenju autorskoga djela

Ja, Martina Antonac, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, nositelju prava korištenja, da moj završni rad pod nazivom „Antička Pula“ upotrijebi da tako navedeno autorsko djelo objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te preslika u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

Potpis

U Puli 19. rujna 2018.

Sadržaj

Uvod	7
1. Početci grada	8
1.1. Prapovijesno doba	8
1.2. Ime grada	9
2. Dolazak Rimljana	10
2.1. Rimsko osvajanje poluotoka	10
2.2. Pula – rimska kolonija	10
3. Antički spomenici	13
3.1. Puljski Forum	14
3.2. Hramovi	14
3.2.1. Augustov hram	15
3.2.2. Dijanin hram	16
3.3. Gradska vrata	17
3.3.1. Herkulova vrata	17
3.3.2. Dvojna vrata	18
3.3.3. Zlatna vrata	19
3.4. Slavoluk Sergijevaca	19
3.5. Kazališta	21
3.5.1. Malo rimsko kazalište	22
3.5.2. Veliko rimsko kazalište	22
3.6. Amfiteatar	23
3.6.1. Izgled amfiteatra	24
3.6.2. Gladijatorske igre	26
4. Okolna mjesta	27
4.1. Nezakcij	27
4.2. Brijuni	28

5. Pula nakon antičkog razdoblja	29
Zaključak	30
Literatura	31
Popis slika	32
Sažetak.....	33
Summary	34

Uvod

U ovom završnom radu pisat će se o Puli u povijesnom razdoblju antike. Pula je grad nastao prije 3000 godina, na uzvisini blizu izvora pitke vode. Prvi stanovnici na tim prostorima javljaju se još u prapovijesti. Napredak u svim područjima života primjetan je za vrijeme vladavine Histra. Antičko razdoblje počinje s dolaskom Rimljana. Pula postaje rimskom kolonijom te tada nastaju monumentalni spomenici prema kojima je i danas Pula prepoznatljiva.

Ovaj završni rad podijeljen je na pet poglavlja. Nakon uvoda, prikazat će se nastanak grada, kako su živjeli prvi stanovnici u prapovijesti koji su naselili to područje te čime su se bavili. Objasnit će se povijest imena grada Pule te mit o Argonautima po kojem je i nazvana.

U sljedećem poglavlju bit će riječi o dolasku Rimljana, a zatim i o njihovom osvajanju poluotoka. Pula kasnije postaje rimskom kolonijom.

Treće poglavlje je najopsežnije, gdje će se pisati o antičkim spomenicima koji su izgrađeni za vrijeme rimske vlasti. Najpoznatiji spomenici iz tog vremena zasigurno jesu Amfiteatar, Augustov hram, Slavoluk Sergijevaca i Herkulova vrata. Osim spomenutih, u ovom poglavlju bit će riječ i o mnogim drugim spomenicima. Neki su ostali sačuvani, dok se o nekima zna da su postojali iz spisa i otkrivenih ostataka.

Osim o samom nastanku i razvoju Pule, reći će se nešto i o okolnim mjestima – Nezakciju i Brijunima.

U zadnjem poglavlju bit će riječ o Puli nakon antičkog razdoblja. Reći će se otkada Pula postaje prepoznatljiva po svojim antičkim spomenicima pa sve do prvih arheoloških istraživanja. Na kraju se nalazi zaključak te sažetak rada na hrvatskom i engleskom jeziku.

1. Početci grada

Pula ima dugu prošlost i prije samog antičkog razdoblja. Smatra se da je gradina postojala još u 1. tisućljeću pr. Kr. Razlog tomu jesu grobovi, odnosno nekropole koje su se nalazile u unutrašnjosti izgrađenih bedema. Ondje su se pokapali prvi stanovnici koji su živjeli na tom prostoru. Međutim, Pulu kao gradsko naselje raspoznajemo tek kasnije.¹

U sljedećim poglavljima bit će riječ o prvim stanovnicima koji su nastanili područje Pule te postupnom oblikovanju onoga što nazivamo gradom. Dolaskom Histra mogao se vidjeti napredak u razvoju grada. Zatim slijedi mit o Argonautima, prema kojem je Pula dobila ime.

1.1. Prapovijesno doba

Pula je nastala prije 3000 godina, na brežuljku blizu izvora pitke vode. Prvi stanovnici Pule živjeli su na šumovitim bregovima. Od gline su izrađivali posude, bavili su se djelatnostima poput ribolova, poljodjelstva i stočarstva. Za vrijeme brončanog doba, ljudi su iz pećina i s otvorenog prostora nastanjivali uzvisine zbog strateških razloga. Takva naselja – gradine bile su zaštićene visokim bedemima u više slojeva. Ljudi su živjeli u kućama od kamena i uzgajali su domaće životinje. Smatra se da je bilo podignuto nekoliko stotina gradina. Dolaskom Histra u Istru javlja se novi način pokapanja pokojnika. Prije su se pokojnici pokapali u ravnim grobovima koji su se nalazili između dva zida koja su služila za obranu. Sada dolazi do spaljivanja pokojnika. Njihov pepeo i kosti stavljaju se u keramičke posude. Napredak u svim područjima života primjetan je za vrijeme vladavine Histra. Po predmetima koje su stavljali kao prinos u grobovima pokojnika vidljive su dodirne točke s drugim kulturama. Mogu se uočiti mediteranski motivi, keramičke posude podrijetlom iz etruščanskih i italjskih prostora i dr. Gradske zidine nalazile su se na vrhu gradine, odnosno kasteljera. Budući da su Rimljani, izgrađivši nove građevine, uništili gotovo

¹ Buršić-Matijašić, K. - Matijašić, R., *Antička Pula s okolicom*, Pula, 1996., str. 23.

sve što je bilo podignuto u vrijeme Histra, ne može se točno reći kako je bila uređena gradina te kako je tekao život stanovnika. Praktički su jedini dokazi o tadašnjem životu predmeti koji su se pridonosili pokojnicima. Preko smrti otkriva se njihov način života.²

1.2. Ime grada

Podrijetlo imena grada Pule sazdano je mitološkom pričom o Argonautima. Ukratko, Jason i njegovi prijatelji Argonauti koji su plovili morem na brodu Argo, ukradu zlatno runo od Kolhiđana. Pelija, kralj Tesalije, zakleo se da će mu predati prijestolje ako donese zlatno runo. Medeja, kći kolhidskog kralja Eta, pomaže im u tom pothvatu. Ukravši runo, bježe s Crnog mora uzvodno prema Dunavu. Medejin brat Apsirt vodi mnogobrojnu flotu koja ih pokušava uhvatiti. Preko Dunava dolaze do Jadrana. Rijeka Dunav je po grčkom vjerovanju imala ušće u Crnom moru i u Jadranu. Kad se utvrdilo da Dunav nema ušće u Jadranskom moru, nastavak putovanja odvijao se na kopnu. Naime, brodovima su došli do Jadrana preko kopna. Grci su vrlo dobro poznavali tu rutu jer se njome do Sredozemlja prevozio jantar s Baltika. Međutim, Argonauti zaostaju za Kolhiđanima, zbog čega bivaju uhvaćeni. Budući da je Medeja stjerala Apsirta u zamku, Jason ga ubija. Tada nastaju Apsirtovi otoci koji se protežu od Cresa do Lošinja. Kolhiđani ostaju živjeti na Jadranu jer nemaju hrabrosti vratiti se natrag. Grad Polai – grad na dnu dubokog zaljeva, spominje se u rimskim antičkim zapisima. Međutim, proučavajući spise, kolhiđanski Grad Bjegunaca trebao bi se nalaziti južnije, točnije između Boke kotorske i Albanije. Geografska točnost je upitna, dok sličnost imena grada ostaje. Grčka riječ za grad (polis) također ima slično značenje s imenom Pule.

Bez obzira na to je li legenda istinita ili ne, govori o drevnosti grada prije nastanka svih danas prepoznatljivih spomenika u antičko doba.³

² Isto, str. 23.-30.

³ Isto, str. 15.-21.

2. Dolazak Rimljana

Dolaskom Rimljana u 2. st. pr. Kr. u Pulu počinje razdoblje antike na ovim prostorima. Još u 5. st. pr. Kr. su se u grobnicama pridonosili predmeti s prostora Grčke i Rima u mjestima poput Nezakcija i Berma. Prvi put se Histri i Rimljani susreću u 3. st. pr. Kr. Budući da su se Histri bavili gusarstvom, dolaze u dodir s Rimljanima te im na taj način narušavaju mir. Rimljani i dalje šire svoju moć na sjevernom Jadranu, usprkos ometanju Histra. Prvi sukob između Rimljana i Histra koji je poznat iz zapisa dogodio se 221. godine pr. Kr. kasnije dolazi do Drugog histarskog rata, koji je trajao godinu dana, točnije od 178. do 177. godine pr. Kr. U tom su ratu Histri poraženi od strane Rimljana, čime započinje era rimske vladavine u Istri. Kasnije Pula postaje rimskom kolonijom.⁴

2.1. Rimsko osvajanje poluotoka

Nakon pobjede nad Histrima u Drugom histarskom ratu koji je trajao od 178. do 177. godine pr. Kr., Rimljani zauzimaju dio poluotoka. Osvojene su gradine Nezakcij te Mutila i Faverija, za koje se danas ne zna gdje su se točno nalazile. Rimljani ne vrše romanizaciju odmah nakon osvajanja područja. Nakon pobjede nad Histrima, rimski vojnici stražare na važnim prometnicama, ponajprije na južnoj i zapadnoj obali poluotoka. Stvaranje pomorskih veza bilo im je od izuzetne važnosti jer se najviše putovalo morem, a ne kopnom. Povod rimskog osvajanja nije bila želja za zauzimanjem čitavog poluotoka, već plovnog puta. Osvajanje Jadrana značilo je bolju povezanost s Apeninskim poluotokom, ali i s drugim okolnim područjima.⁵

2.2. Pula – rimska kolonija

Pula postaje rimskom kolonijom mnogo godina nakon što su je Rimljani osvojili. Tako se 130 godina nakon okupacije nameće misao o osnivanju kolonije. Osim što se u

⁴ Matijašić, R. - Ujčić, Ž., *Pula: antički grad*, Pula, 2005., str. 6.

⁵ Na istome mjestu.

Puli nalazila luka za brodove, važan je bio i izvor pitke vode. U 1. st. pr. Kr. buknuo je građanski rat u Italiji, u kojem su sudjelovali Cezar, Pompej i Kras. Zbog rata došlo je do velike mobilizacije vojnika. Rat završava 48. godine pr. Kr. pobjedom Cezara. Vojnicima koji su se borili na pobjedničkoj strani trebalo je dodijeliti zemlju koju će obrađivati i održavati. U ono vrijeme, već je cijeli sjeverni dio Apeninskog poluotoka bio je pod rimskom vlasti, odnosno koloniziran. Rimljani kreću u osvajanje okolnih prostora, kako bi što više proširili svoju vlast.

Kolonija u Puli nastaje zbog smještaja pobjedničke grupe Cezarovih vojnika. Rimski kolonija u Istri protezala se od južnog dijela poluotoka pa sve do Limskog zaljeva. Centurijacije su pravilne čestice obradive zemlje koje su dane žiteljima rimskih kolonija na obradu. Zemlja oko Raškog zaljeva podijeljena je na centurijacije te je bila namijenjena veteranima. U Istri po prvi put dolazi do urbanog razvoja nekog područja.

Oko 40. godine pr. Kr. smatra se da je nastala rimska kolonija u Puli. Nakon što bi Senat odredio područje koje će postati kolonijom, poslao bi dva činovnika čija bi zadaća bila potaknuti razvoj grada. Dva činovnika koja su poslana u Pulu jesu Gaj Kasije Longin – brat jednog od ubojica Cezara te Gaj Kalpurnije Pizon – otac Cezarove žene Kalpurnije, odnosno njegov svekar. Herkulova vrata, koja su najstariji spomenik antičke Pule, imaju na luku uklesana imena spomenutih činovnika. Budući da je ime grada bilo Colonia Pietas Iulia Pola, gdje "pietas" označava "milosrđe", moglo bi se zaključiti da je kolonija osnovana nakon Cezarove smrti 44. godine pr. Kr. Teoriju da je grad podignut između 42. i 27. godine pr. Kr., kada August osnažuje svoju moć i kada se vode građanski ratovi protiv Antonija i Lepida, smatra točnom velik broj znanstvenika.

Međutim, neki znanstvenici tvrde da je Pula osnovana između 48. i 44. godine pr. Kr., odnosno prije Cezarovog ubojstva. Tu teoriju potkrepljuju činjenicom da Gaj Kasnije Longin, nakon što mu je brat bio jedan od Cezarovih ubojica, nije mogao postati činovnikom koji će sagledavati razvija li se Pula u pravom smjeru. Nakon ubojstva dolazi do rata između Oktavijana i ubojica Gaja Julija Cezara. Bitka kod Akcija označava kraj rata 31. godine pr. Kr.

Moglo je doći i do treće situacije, prema kojoj Senat šalje činovnike u Pulu prije 44. godine pr. Kr. te oni rade na urbanizaciji kolonije. Podjela zemljišnih posjeda te

podizanje grada, nije bio lagan zadatak zbog čega je ta procedura mogla trajati jako dugo, čak i nekoliko godina. Zbog dugog vremenskog perioda koji je prošao od odluke Senata do početka same gradnje, postoji vjerojatnost da je Oktavijan proveo kolonizaciju nakon 42. godine pr. Kr. Protivnici Oktavijana u bitci kod Filipa bivaju poraženi.⁶

Na mramornom zapisu iz 2. i 3. st. spominje se naziv grada Colonia Iulia Pola Pollentia Herculanea. Taj naziv pronađen je samo na spomenutom zapisu te se smatra da se javlja u kasnoantičkom razdoblju, dok je ranije nazvana Colonia Pietas Iulia Pola. Budući da su Herkulova vrata najstariji antički spomenik u Puli, vjeruje se da je Herkul od osnutka kolonije bio zaštitnik grada.⁷

⁶ Matijašić, R. - Ujčić, Ž., *Pula: antički grad*, Pula, 2005., str. 6.

⁷ Isto, str. 7.

3. Antički spomenici

Nakon dolaska Rimljana i osnivanja rimske kolonije, u Puli se počinju graditi monumentalne građevine, po kojima će ostati prepoznatljiva do danas. Najstariji sačuvani spomenik jesu Herkulova vrata, nazvana po mitskom bogu Heraklu, za kojeg se smatra da je bio zaštitnik grada. Do danas su sačuvana još i Dvojna vrata, a posebno zanimljiva jesu i Zlatna vrata, po kojima se često naziva i Slavoluk Sergijevaca. Međutim, to su dvije različite građevine, nastale zbog različitih razloga i u različito vrijeme.

Budući da je Pula nastala na gradini, nije bilo moguće urediti tlocrt ulica grada da se ulice sijeku pod pravim kutom. Stoga se izgled Pule može usporediti s paukovom mrežom jer su ulice omeđivale gradinu. Prema antičkom tlocrtu je i danas uređen sustav ulica. Forum je bio središte gradskog života. Augustov hram koji se ondje nalazi, i dalje je sačuvan, dok se od Dijaninog hrama mogu nazirati tek ostaci.⁸

Pronađene su i razne statue iz antičkog doba. Jedna od najzanimljivijih je mramorna glava žene koja prikazuje Agripinu Mlađu, odnosno Neronovu majku. Car Neron dao je ubiti svoju majku 59. godine. Torzo rimskog cara prikaz je cara kojemu nedostaju udovi i glava. Razlog tomu je različita vrsta mramora koja se koristila u izradi glave. Potrebno je još spomenuti glavu Meduze u reljefu na kamenom zidu. Vjerovalo se da glava ima čarobnu moć.⁹ Puno je ostataka pronađeno prilikom arheoloških iskapanja, a velik dio onoga što je pronađeno danas se nalazi u Arheološkom muzeju. Nekoliko je mozaika sačuvano do danas, a najpoznatiji je zasigurno onaj u čijem je središnjem dijelu, prikaz kažnjavanja Dirke.¹⁰

Pula je imala dva kazališta – Malo i Veliko rimsko kazalište. Danas je poznato gdje se nalazilo Veliko rimsko kazalište, iako nije ostalo sačuvano. Za razliku od njega, Malo rimsko kazalište je u boljem stanju, iako su od njega ostali tek ostaci. Najveći spomenik ostao iz razdoblja antike je Amfiteatar. Gladijatorske igre koje su se izvodile u njemu privlačile su velik broj ljudi s cijelog poluotoka.¹¹

⁸ Na istome mjestu.

⁹ Buršić-Matijašić, K. - Matijašić, R., *Antička Pula s okolicom*, Pula, 1996., str. 89.-96.

¹⁰ Isto, str. 171.

¹¹ Matijašić, R. - Ujčić, Ž., *Pula: antički grad*, Pula, 2005., str. 8.-10.

Opširniji opis spomenutih antičkih spomenika bit će u poglavljima koji slijede.

3.1. Puljski Forum

Glavni trg u vrijeme Rimljana koji je bio središte javnog života zvao se Forum. Forumi rimskih kolonija preslikavali su izgled onoga u Rimu. Na Forumu su se nalazili hramovi i javne zgrade. *Comitium* je bio prostor gdje su se vodile narodne skupštine. Do njega je vodilo 12 stuba. Sa svake je njegove strane bio izgrađen po jedan hram. S morske strane nalazio se još i danas sačuvani hram posvećen Augustu i Romi. S druge strane nalazio se Dijanin hram kojeg danas više nema. U blizini tih hramova nalazilo se i Dijanino kupalište. Velik broj kipova nalazio se na Forumu. Međutim, nisu sačuvani; ostali su samo zapisi o njima i oznake na podnožjima gdje su se nalazili. Neki od kipova koji se spominju na pronađenim zapisima jesu kipovi posvećeni Masimijanu Heraklu, Neronu, Marku Aureliju, carici Ulpiji Severini, Klaudiju i dr. Na Trgu Republike se u prošlosti prožimao još jedan Forum koji je bio dvostruko veći od prethodno opisanog Foruma.¹²

3.2. Hramovi

Vjeruje se da su se na puljskom Forumu nalazila tri hrama – Augustov hram, Dijanin hram i hram Kapitolijskog Trojstva. Od potonjeg danas nema vidljivih ostataka, ali nekada su se u njemu štovali rimski bogovi. Štovanje je bilo obavezno za sve jer se njime iskazivala suverenost. Pretpostavlja se da se njegov "nestanak" može povezati s kršćanima koji su uništavali poganske građevine nakon 4. st. O Augustovom i Dijaninom hramu reći će se nešto više u sjedećim poglavljima.¹³

¹² Ujčić, V., *Pula: od najstarijih vremena do danas s okolicom*, Pula, 1963., str. 55.-57.

¹³ Buršić-Matijašić, K. - Matijašić, R., *Antička Pula s okolicom*, Pula, 1996., str. 86.

3.2.1. Augustov hram

Augustov hram (Sl. 1) poznat je još i pod nazivom Hram Rome i Augusta. Ime je dobio po istoimenom vladaru Augustu koji ga je dao izaditi. Nalazi se na Forumu. Smatra se da je izgrađen između 2. godine pr. Kr. i 1. st.¹⁴ Veliki dio hrama je sačuvan i danas. Nalazi se na povišenom temelju koji je čest detalj u arhitekturi rimskih hramova. Visina hrama je 12 m, njegova dužina je 17 m, a širina je 8 m.¹⁵ Hram se može podijeliti na dva dijela – na stražnji zatvoreni prostor *cellu* te na prednji otvoreni prostor *procellu*. Četiri stupa smještene su na prednjoj stani hrama. Na svakoj bočnoj strani nalazi se još jedan nosivi stup i polupilastar. Natpis koji stoji na hramu je posveta božici Romi i caru Augustu te glasi: "božici Romi i caru Augustu, sinu božanskog Cezara, ocu domovine". Prema ovom natpisu, vidljivo je da se gradnja hrama odvijala u vrijeme vladavine cara Augusta.¹⁶

Slika 1. Augustov hram

Izvor: <http://www.istria-culture.com>, 10. rujna 2018.

¹⁴ Codacci-Terlević, G. - Pancun, S., *Klasični Rim u Puli*, Pula, 2014., str. 39.-40.

¹⁵ Sanader, M., *Antički gradovi u Hrvatskoj*, Zagreb, 2001., str 79.

¹⁶ Codacci-Terlević, G. - Pancun, S., *Klasični Rim u Puli*, Pula, 2014., str. 39.-40.

Hram je izgrađen od istarskog vapnenca. Kameni blokovi imaju glatku površinu, pri čemu u gradnji nije korišten nikakav drugi vezivni materijal. Na nekoliko važnih mjesta, kameni blokovi povezani su željeznim sponama. U zabatu se nalaze timpani koji su ukrašeni samo medaljonom u obliku kruga. Friz lišća akantusa nalazi se na arhitravu hrama. U središtu hrama nalazio se žrtvenik gdje su se pridonosile žrtve ljevanice – vino, životinje i sl. Žrtve paljenice pridonosile su se u predvorju hrama, gdje su se palila eterična mirisna ulja. Obred je predvodio flamen, svećenik čije ime znači *dolijevati žrtvenu vatru*. On je svoju dužnost obavljao doživotno, a pripadao je bogatom sloju društva.¹⁷

Zrakoplovna bomba pogodila je hram krajem Drugog svjetskog rata. Skoro je u potpunosti bio srušen, ali ponovno je rekonstruiran. Kad je završio Drugi svjetski rat, rekonstrukciju su izvršili talijanski arheolozi. Cijela rekonstrukcija hrama trajala je dvije godine.¹⁸

3.2.2. Dijanin hram

Dijanin hram nalazio se u istoj ravnini s Augustovim hramom. Budući da su gotovo identični, nazivaju se "blizancima". Dijanin hram danas više ne postoji, ostali su samo ostatci stražnjeg i začelnog zapadnog zida. Iako su po veličini jednaki, ukrasni motivi se razlikuju na hramovima. Arhitrav i friz ukrašeni su krupnim cvjetovima, pri čemu se može primijetiti da se Augustov hram gradio s većom preciznošću od Dijaninog hrama. Smatra se da je izgrađen sredinom 1. st. Hram je prema usmenoj predaji najprije nazvan prema Junoni, a tek kasnije se koristi naziv Dijanin hram – prema božici Iova. Isti naziv se prije koristio za Augustov hram. Međutim, budući da nema dovoljno arheoloških dokaza o toj teoriji, ne može se sa sigurnošću potvrditi. Ime "Dijana" nije bio naziv za božicu kojoj su se inače posvećivali hramovi. Stoga se ne zna kako je uspjelo potisnuti božanska imena te imena careva.¹⁹

¹⁷ Starac, A., *Augustov hram*, Pula, 2004., str. 5.-6.

¹⁸ Buršić-Matijašić, K. - Matijašić, R., *Antička Pula s okolicom*, Pula, 1996., str. 73.

¹⁹ Starac, A., *Augustov hram*, Pula, 2004., str. 9.

3.3. Gradska vrata

U antičko doba u Puli je postojalo 12 gradskih vrata, od kojih je 7 bilo prema moru, a 5 prema kopnu. Ne znaju se točno njihova prava rimska imena, budući da su ih u svakom razdoblju povijesti drugačije nazivali. Vrata su dobivala imena prema cesti koja je prolazila pored njih, prema kipovima ili spomenicima, prema svojem položaju. U vrijeme kršćanstva, imena politeističkih bogova zamjenjivala su se imenima svetaca. Ipak, u većini slučajeva bila su nazvana prema bogovima.

Mnoga su bila imena po kojima su se vrata nazivala. Nazivi koji su se koristili za vrata prema moru bili su: Vrata Foruma, Vrata sv. Julije, Vrata boginje Junone ili Porečka vrata, Opatijska vrata, Vrata Stovagnaga, Samostanska vrata, Barbarijska vrata te Vrata Stolne crkve. Vrata prema kopnu poznata su bila po imenima: Zlatna vrata ili Flanatička vrata, Herkulova vrata, Jupiterova vrata ili Labinska vrata (Porta Gemina), Vrata Minerve, Vrata Amfiteatra, Vrata kazališta te Vrata sv. Stjepana. Najvažnija gradska vrata bila su: Dvojna vrata ili Porta Gemina, Zlatna vrata i Porečka vrata.

Svi stanovnici Pule u srednjem vijeku, u dobi od 15 do 70 godina, imali su obvezu čuvati gradska vrata. Danas više ne postoje ni jedna gradska vrata okrenuta prema moru. Još u 19. st. bila su porušena zbog sanitarnih mjera.²⁰

3.3.1. Herkulova vrata

Herkulova vrata ili Porta Herculea (Sl. 2) bila su u sastavu rimskih zidina koje su omeđivale grad. Smatra se da su podignuta u 1. st. pr. Kr. Visina vrata je 4 m, a širina iznosi oko 3,6 m. Nazvana su prema rimskom mitskom bogu Herkulu koji u grčkoj mitologiji nosi naziv Heraklo. Njegov lik se nalazi na vrhu samih vrata. Uz glavu, na vratima može se razaznati i njegova toljaga. Budući da su ova vrata jedna od najstarijih koja su izgrađena u vrijeme Rimljana, tako se i natpis na vratima smatra jednim od najstarijih sačuvanih iz tog doba. Vjerojatno su se vrata nalazila pored

²⁰ Ujčić, V., *Pula: od najstarijih vremena do danas s okolicom*, Pula, 1963., str. 71.-73.

Herkulovog hrama. Gladijatori su prije borbe u Areni posjećivali hram kako bi se pomolili mitskom bogu Herkulu za dobar rezultat u borbi.²¹

Slika 2: Herkulova vrata

Izvor: www.istria-culture.com, 10. rujna 2018.

3.3.2. Dvojna vrata

Dvojna vrata ili Porta Gemina nazivaju se još i Jupiterova vrata jer su bila posvećena bogu Jupiteru. Nalaze se istočno od Herkulovih vrata. Nisu toliko dobro sačuvana poput njih jer je danas ostao samo njihov fasadni ulaz. Sagrađena su u 2. st. poslije Krista. Dvojna vrata, kao što i samo ime govori, sastoje se od dva ulaza koji su smješteni jedan do drugog. Tri polustupa nose na vrhu arhitrav. Jedan od stupova iznimno je dobro sačuvan, po tome se vidi da se radi o jonskom stupu.

Kroz Dvojna vrata išlo bi se ka kazalištu. Vrata su vodila prema cesti za Labin i Panoniju. Na vratima se nalazi natpis koji govori o tome kako je Lucije Menacije Prisk

²¹ Isto, str. 73.-74.

omogućio da gornji i donji dio grada imaju pristup vodi. U natpisu je naznačen i iznos koji je platio za to ostvarenje, a radi se o 400.000 sesteraca. Vodovodne cijevi bile su od olova, a voda se izvlačila iz obližnjeg izvora Nimfeuma.²²

3.3.3. Zlatna vrata

Zlatna vrata ili Porta Aurea nekoć su bila smještena pokraj Slavoluka Sergijevaca. Od mnogih imena po kojima su poznata u spisima, spominju se još i Porta Rata te Porta Minerva. Na pročelju vrata nalazio se kip rimske božice Minerve. Naziv Zlatna vrata dobila su po pozlaćenim rešetkama koje su se nalazile na njima. Nije samo Pula imala svoja Zlatna vrata, već ih nalazimo i u drugim gradovima, poput Ravenne i Carigrada.

Budući da su sama vrata bila izuzetno nestabilna, srušena su 1892. Iz Zlatnih vrata prolazila je cesta koja je vodila u Medulin i na Kvarner.

Naziv *Zlatna vrata* kasnije se počeo koristiti za Slavoluk Sergijevaca. Pretpostavlja se da je došlo do toga jer su Zlatna vrata i Slavoluk Sergijevaca nekoć bili smješteni jedan pored drugog te se prolazilo kroz obje građevine. Mnogi književnici su također u svojim djelima Slavoluk nazivali *Zlatnim vratima*.²³

3.4. Slavoluk Sergijevaca

Slavoluk Sergijevaca (Sl. 3) dala je izgraditi Salvia Postuma iz obitelji Sergijevaca. Sagrađen je u čast tri muške osobe za koje se zna da su bili u srodstvu sa Salviom Postumom, ali ne zna se točno radi li se o braći, rođacima i sl. Slavoluk je ukrašen elementima koji su se ponajviše koristili u vrijeme vlasti cara Augusta. Prema tome, gradnja slavoluka može se smjestiti u razdoblje od 1. st. pr. Kr do 1. st. poslije Krista. Natpisi su drugi razlog prema kojima se može pretpostaviti razdoblje gradnje. Prvi natpis koji u prijevodu glasi: *Lucije Sergije Lepid, sin Lucija, edil, vojnički tribun 29. legije*. Iz teksta se može zaključiti da je građevina posvećena Luciju Sergiju Lepidu,

²² Isto, str. 74.-75.

²³ Isto, str. 74.

sinu Lucija koji je bio vojnički tribun u 29. legiji. Slavoluk je prije imao tri statue koje su se nalazile na vrhu građevine. Simbolizirale su tri osobe kojima je slavoluk posvećen. Osim spomenutog Lucija Sergija Lepida, nalazile su se statue Lucija Sergija, odnosno njegovog oca, te Gneja Sergija, odnosno njegovog strica. Uz središnji natpis, sa svake strane nalazio se po još jedan natpis. Lijevi je natpis bio posvećen Luciju Sergiju, Gajevom sinu. U njemu se spominje da je bio edil i duovir. Desni natpis bio je posvećen Gneju Sergiju, koji je bio Gajev sin. On je također bio edil, a duovir je bio kada se popisivalo stanovništvo radi poreza, s obzirom na financijsko stanje. Takvi popisi vršili su se svake pete godine. Postavljaju se mnoga pitanja o rodbinskim vezama između Salvije Postume i osobama kojima je posvetila slavoluk. Ne može se sa sigurnošću reći kada je točno izgrađen, ali uzima se okvirno razdoblje da se gradio između 1. st. pr. Kr i 1. st. poslije Krista.

Salvija Postuma gradi slavoluk svojim novcem, koji vjerojatno nasljeđuje udajom. Činjenicu da je ona platila gradnju slavoluka može se vidjeti i na građevini, gdje je dala uklesati taj podatak. U potpunosti je izgrađen kad su sve osobe kojima je posvećen slavoluk bile pokojne.

Slavoluk je imao tri prolaza. Središnjim prolazom prolazilo se kolima, a bočne prolaze koristili su pješaci. Prvobitno su kraj slavoluka, sa svake strane, stajale kvadratne kule. Kada je slavoluk izgrađen, na mjesto tih kula izgrađene su one okrugle.

Građevina je postavljena na neukrašenim pilonima. Svaka strana ukrašena je s dva polustupa. Na vrhu se nalaze kapiteli ukrašeni akantusovim lišćem. S obzirom na to da je zapadno pročelje bilo zaklonjeno gradskim vratima, nije ga bilo potrebe ukrašavati. Tako je i bio projektiran. Istočno pročelje bilo je prilično ukrašeno, kako bi bilo primijećeno kad bi ljudi izlazili iz grada. Glavni luk ukrašen je mnogim biljnim motivima, između ostalog lišćem loze i vitice. Na unutarnjoj strani središnjeg luka, prolazeći ispod slavoluka, vidljiv je reljef koji prikazuje borbu orla i zmije, odnosno Rimljane kako se bore protiv neprijatelja. Na frizu se nalazi vojnička oprema i spomenuti natpis Salvije Postume. Motiv koji je teško ne primijetiti jesu reljefi krilatih Viktorija, koje simboliziraju boginju pobjede.

U kasnijim stoljećima, puno je umjetnika ovjekovječilo slavoluk u svojoj zbirki crteža, a jedan od njih bio je i Michelangelo Buonarroti.²⁴

Slika 3: Slavoluk Sergijevaca

Izvor: www.istria-culture.com, 10. rujna 2018.

3.5. Kazališta

U Puli u antičko doba izgrađena su dva kazališta – Malo rimsko kazalište te Veliko rimsko kazalište. Kuratori su bili činovnici koji su se brinuli za oba kazališta te za programe koji su se u njima izvodili. Veliko rimsko kazalište više ne postoji, dok je od Malog rimskog kazališta ostalo dosta ostataka.²⁵

²⁴ Buršić-Matijašić, K. - Matijašić, - R., *Antička Pula s okolicom*, Pula, 1996., str. 101.-122.

²⁵ Ujčić, V., *Pula: od najstarijih vremena do danas s okolicom*, Pula, 1963., str. 65.

3.5.1. Malo rimsko kazalište

Malo rimsko kazalište nalazilo se ispod Kaštela. Izgrađeno je u 2. st. poslije Krista. Pretpostavlja se da se kazalište prostiralo na tri kata. Kameni i drveni blokovi uzdizali su se u tri reda koji tvore polukrug. Dužina pozornice je bila 47 m. I danas se mogu vidjeti otvori za stubove na mjestu gdje se nalazila pozornica te na kojima je bila pričvršćena. Ispred same pozornice nalazio se iskopani prostor, gdje su se specifičnim dizalicama spuštali potrebni predmeti i umjetnici. Ispod polukružnih sjedišta nalazio se prostor za orkestar. Na gornjoj strani vidljiv je jedan od ukupno pet ulaza koji su se nalazili na kazalištu. Kazalište je ukrašeno korintskim stupovima. Blizu Herkulovih vrata pronađene su kamene stube koje su prvotno bile u sastavu kazališta. Anton Gnirs prvi je počeo s istraživanjem Malog rimskog kazališta. Prva iskapanja vrši 1913.²⁶

3.5.2. Veliko rimsko kazalište

Veliko rimsko kazalište danas više ne postoji. Međutim, mogu se razaznati ostaci kamenih blokova ispod stambenih zgrada koje se danas nalaze na mjestu gdje se nekad nalazilo. Kazalište je bilo smješteno na podnožju brda imenom Zaro. Naziv brda dolazi od iskrivljene grčke riječi *theatron*, što bi u prijevodu značilo kazalište. Kazalište je izgrađeno u prvom stoljeću poslije Krista. Smješteno je bilo izvan gradskih bedema te je moglo primiti 10.000 gledatelja. Dužina zgrade scenskog kazališta iznosila je 100 m.

Ovo kazalište je bilo poznato po nekoliko naziva u svojoj prošlosti – Veliko kazalište, Julijansko kazalište, Cirkus Julije te Palača Orlando. Naziv Julijansko kazalište dobilo je po ljubavnici cara Vespazijana, Antoniji Cenidi. Bila je poznata po imenu Julija te se upravo ona smatra najzaslužnijom za izgradnju kazališta.

Do 14. st. kazalište je još bilo sačuvano. U ratu između Genove i Mlečana nadziru se prva napuknuća. Mlečani su često odlazili u pohode na kojima su pljačkali mnoga mjesta, između ostalog i Istru. Tako se u Veneciji u crkvi Gospe od Zdravlja i u

²⁶ Isto, str. 67.

Nacionalnoj knjižnici sv. Marka mogu vidjeti stupovi koji su nekad bili dio Velikog rimskog kazališta. Kaštel u Puli također je izgrađen od preostalih ostataka kazališta. Antoine De Ville, francuski inženjer koji je djelovao u mletačkoj službi, preostale kamene blokove s kazališta odnosi na Kaštel, gdje osnažuje bedeme.²⁷

3.6. Amfiteatar

Amfiteatar (Sl. 4) dolazi od grčke riječi *amphiteatron*, što označava veliku građevinu koja ima oblik elipse. Razlog njihova nastanka jesu gladijatorske igre, borbe divljih zvijeri i dr. U cijelom su Carstvu izgrađeni amfiteatri, a ponajviše u Italiji. U Hrvatskoj su podignuta četiri amfiteatra. Osim u Puli, Rimljani su podignuli amfiteatre u Zadru, Solinu i Cavtatu.

Amfiteatar u Puli govori o važnosti toga grada u vrijeme antike. Smješten je u blizini Puljskog zaljeva, na brežuljku. Iako se danas nalazi u centru grada, nekad je bio smješten 200 m izvan gradskih zidina. Ispred amfiteatra nekad je prolazila Flavijevska cesta (*Via Flavia*), koja je vodila za Akvileju i Italiju. S druge strane nalazila se cesta koja vodi k Nezakciju, Trsatci (odnosno Rijeci) te Dalmaciji.

Nema nikakvih zapisa o amfiteatru gdje bi se mogla spominjati imena arhitekta, naručitelja ili izvođača radova. Znanstvenici smatraju da je izgrađen u vremenu od 1. do 5. st. poslije Krista. Međutim, prema arheologu Mariu Mirabelli Robertiju, cijela gradnja amfiteatra ne prelazi vremenski period od 1. st. Za vrijeme cara Augusta (27. g. pr. Kr. – 14. g.) najznamenitiji su spomenici izgrađeni u tom razdoblju (Augustov hram, Slavoluk Sergijevaca) te su na obalnom području zapadne Istre obnovljene rimske kolonije Pula, Poreč i Trst. Zbog toga se smatra da je u isto vrijeme počelo s gradnjom amfiteatra. U 1. st. došlo je do povećanja broja stanovnika i same kolonije. Amfiteatar je proširen te prema ukrasima, obradi materijala i sl., može ga se smjestiti u vrijeme cara Klaudija (41.-56. g.). Gradnja je bila završena za vrijeme cara Tita Flavija Vespazijana (79.-81. g.).

Amfiteatar ima tlocrt pravilne koncentrične krivulje, a ne pravilne elipse kako su uglavnom projektirane takve građevine. Građevina je duga u smjeru sjever-jug

²⁷ Isto, str. 65.-67.

132,50 m, a u smjeru istok-zapad 105 m. Visina na zapadnoj strani iznosi 32,45 m. Arhitekt građevine prilagodio je prostor time što je "izrezao" zapadnu stranu brežuljka i okrenuo je amfiteatar prema moru. Tim je činom dobio ravnu površinu na kojem je smješteno borilište.

Kamene gromade za izgradnju amfiteatra vadile su se u kamenolomima koji su bili u okolici Pule – Cave Romane (Vinkuran) te iz zaljeva Soline (Rovinj). Kako bi se izgradile vanjske zidine, potrebno je bilo donijeti u Pulu 8000 m³ kamena. Jedan kameni blok koji je činio vanjski zid dosegao bi veličinu i do 2 m³. Bili su povezani samo željeznim spojištima.²⁸

Slika 4: Amfiteatar

Izvor: pixelizam.com, 10. rujna 2018.

3.6.1. Izgled amfiteatra

Kako je već prije napisano, tlocrt amfiteatra je pravilna koncentrična krivulja. Omeđuju je visoki masivni zidovi koji se uzdižu na tri kata. Prva dva kata imaju 72 arkade, a na trećem katu nalaze se 64 pravokutna otvora. Na zapadnoj strani zid koji služi kao potporanj izgrađen je od masivnih kamenih blokova. Pilastru nose te blokove koji obuhvaćaju njihov opseg na vrhu. Prostori između pilastara bili su zatvoreni

²⁸ Mlakar, Š., *Amfiteatar u Puli*, Pula, 1996., str. 5.-11.

masivnim zidovima ili otvoreni vratima koja su vodila u amfiteatar. Takvim temeljnim potporima je sa strane koja je bila bliža moru napravljeno prvo poravnanje zemljišta. Prvi kat arkada izgrađen je do visine poravnanja na koje je smješten drugi kat lukova. Pilastri su ukrašeni dorskim kapitelima. Zadnji kat uzdiže se do horizontalno postavljenih kamenih blokova koji su širi od same debljine zida. Na vrhu zida postavljena su udubljenja s otvorima koja služe za otjecanje vode. Na vanjskoj strani nalaze se četiri tornja koji su iznimka kod gradnje amfiteatra jer se pojavljuju samo na amfiteatru u Puli. Na prvom i drugom katu nalaze se dva otvora u zidu, a na trećem katu ti otvori su zatvoreni kamenom rešetkom. Četiri mala prozora koji su zatvoreni kamenom rešetkom nalaze se na samom vrhu. Drveno stubište nalazilo se u tornjevima i vodilo je k sjedalima. Strojevi koji su špricali mirisne tekućine u amfiteatru nalazili su se na vrhu tornjeva.

U amfiteatar se moglo ući kroz 15 ulaza. Arena je naziv za teren, odnosno borilište koje se nalazi u sredini amfiteatra. Taj središnji dio bio je posipan pijeskom. Širina arene je 67,90 m, a dužina je 41,60 m. Borilište je bilo udaljeno od gledališta 1,16 m. Između arene i gledališta nalazio se prolaz. Na rubnom dijelu arene nalazio se zid visine 3 m koji je imao nekoliko ulaza. Prvi dio gledališta činila je terasa gdje su sjedili ugledni ljudi. U donjem dijelu gledališta sa svake strane bili su prolazi gdje bi prolazila povorka i zvijeri prije nego bi krenule igre. Prvi i drugi dio gledališta bili su odvojeni prolazom i vertikalnim zidom. Drugi kat dosezao bi visinu drugog kata vanjskog masivnog zida. Iznad njega nalazila su se mjesta za stajanje. Gledalište se sastojalo od 30 redova kamenih sjedala. Do borilišta su vodili prolazi koji su zatvarali i dijelili sjedala i katove u posebne sektore. Na nekim su se sjedalima nalazili inicijali ili kratice građana, čime je bilo označeno da to sjedalo pripada njemu.

Ispod amfiteatra nalazila se još i podzemna prostorija koja je odgovarala dužini od 58 m, širini od 7,9 m te visini od 3,7 m. Drveni strop držalo je 8 kamenih stupova te 16 pilastara. U toj prostoriji nalazile su se sve potrebne stvari koje će se kasnije koristiti u borbi. Postojao je poseban ulaz za tu prostoriju. Posebne prostorije postojale bi za gladijatore i posebne za zvijeri.²⁹

²⁹ Isto, str. 13.-18.

3.6.2. Gladijatorske igre

Gladijatorske igre nazvane su prema ratnicima koji su sudjelovali u njima, odnosno gladijatorima. Ime su dobili po kratkom maču *gladiusu* koji su gladijatori nosili. Uglavnom su to bili ratnici, osuđeni zločinci i pobunjenici. Ratnici koji nisu bili Rimljani, već iz neke druge regije, također su mogli postati gladijatorima. Živjeli su u zajednicama te su pohađali posebne škole – državne ili privatne, koje su bile u vlasništvu bogataša. Posebni stražari pazili su da ne dođe do nekakvih pobuna među njima jer je to bio vrlo čest slučaj. Pobuna Spartaka koja se dogodila 79. godine pr. Kr. jedna je od najznačajnijih takvih pobuna, gdje je Spartak predvodio 70.000 pobunjenika.

Od 1. st. pr. Kr. gladijatorske igre postaju javna događanja na kojima se okupljalo mnoštvo građana. Održavaju se povodom raznih ceremonija, nastupa, posvećenja i sl. U većini slučajeva bile su posvećene samom caru. Prije nego što bi borba počela, najavljivao bi se redosljed borbi te bi se izvršio pregled oružja. Truba bi označavala početak borbe. Oružje koje bi gladijatori uglavnom imali jesu koplje ili kratki mač, dva mača ili pak samo koplje. Zaštićeni su bili štitom i kacigom. Kola ili konji su se ponekad također mogli koristiti u borbi. Gladijator koji je u tijeku borbe ranjen mogao je od cara i publike tražiti pomilovanje. Užarenim željezom provjeravala se smrt kod smrtno stradalih gladijatora. Nagrade koje bi osvajao pobjednik jesu vijenac, palma ili novac. Takav tip igara izvodio se do V. st., dok ih nisu zabranili carskim uredbama.³⁰

³⁰ Isto, str. 9.

4. Okolna mjesta

Osim Pule, koja je kao rimska kolonija bila glavno urbano središte na jugu poluotoka, potrebno je spomenuti i druga okolna mjesta. Život na tim područjima je također počeo prije antičkog doba. Naselja su se gradila na gradinama, odnosno kašteljerima. Gradine Mutila i Faverija nalazile su se na području poluotoka. Međutim, danas se ne zna gdje su točno bile smještene. Beram i Picugi nalazili su se u središnjem, odnosno zapadnom dijelu poluotoka. Mjesta o kojima je ostalo najviše izvora iz tog doba jesu Nezakcij i Brijuni, stoga će o njima biti riječ u poglavljima koji slijede.³¹

4.1. Nezakcij

Uzvisina Vizače nalazi se blizu Valture, odnosno udaljena je oko 10 km od Pule. Nezakcij je bio grad nastao u vrijeme dok su na ovim prostorima djelovali Histri. Danas je Nezakcij arheološki park, iz čijih se ostataka vidi da je nekada imao zanimljivu prošlost. Bedemi koji su štitili grad bili su dugi više od 800 m, visoki do 2 m i široki 1,60 m. Podignuti su na zidinama iz prapovijesnog razdoblja. Obrambene zidine bile su isprekidane masivnim bastionima koji su ih podržavali. Histarska nekropola nalazila se blizu ulaza u grad. U njoj su pronađeni predmeti po kojima se vidi da su se tamo pokapali ljudi još od 11. st. pr. Kr. Urne, razni predmeti koji su pripadali domaćem stanovništvu ali i predmeti uvezeni iz drugih područja, govore o povezanosti kultura u tadašnjoj Europi. Prema tome, Histri su trgovali s narodima iz Etrurije, Grčke, s Alpa i drugim narodima iz srednje i južne Europe. Figurativni kameni spomenici nastaju u Nezakciju u 6. st. pr. Kr. Gotovo su sve figure pronađene u nekropolama, a njihovo otkriće govori o bogatom kulturnom životu Histra. Pad Nezakcija dogodilo se 177. godine pr. Kr. Rimljani osvajaju područje te mijenjaju grad na gospodarskoj, građanskoj i upravnoj razini. Grade se hramovi, terme, hramovi, kuće s vodospremama. U razdoblju srednjega vijeka Nezakcij gubi nekadašnju

³¹ Matijašić, R. - Ujčić, Ž., *Pula antički grad*, Pula, 2005., str. 6.

važnost te postaje uglavnom mjesto iz kojeg se vadi kamen za gradnju kuća u okolnim naseljima.³²

4.2. Brijuni

Prve naseobine na Brijunima potječu iz neolitika. Gradinu nastanjuje u metalnom dobu, a s nje se imao dobar vidokrug na većinu otoka. Nakon što su pokorili Histre, na otočje dolaze Rimljani. Nedugo zatim, s visoke Gradine, društveni život građana spušta se do morske uvale. U uvali Verige pronađeni su ostaci ladanjskih vila. Takvih je vila bilo nekoliko na obali, što govori o životnom stilu stanovništva. Kad bi vlasniku došao gost, njegovi robovi bi ga posluživali sa svježom ribom iz svojeg ribnjaka, voćem iz svojeg vrta ili maslinovim uljem iz svojeg maslinika. Dvorac koji se nalazio na tom području bio je opremljeniji od drugih dvoraca u okolici. Na Velom Brijunu danas se nalazi arheološko nalazište Kastrum. Tamo su bile vodospreme, mlinovi, mjesta gdje su se spremali razni objekti, radionice i dr. Može se reći da je Kastrum zapravo zbjeg. Izgrađen je na mjestu koje je bilo relativno sigurno, ali je kasnije napušten te njegov razvoj stagnira.³³

³² Buršić-Matijašić, K. - Matijašić, R., *Antička Pula s okolicom*, Pula, 1996., str. 187.-201.

³³ Isto, str. 203.-213.

5. Pula nakon antičkog razdoblja

Nakon što je u antičkom razdoblju Pula formirana kao grad, i kasnije nastavlja djelovati kao urbano središte, s manjim ili većim odstupanjima. Kršćanstvo se javlja u kasno antičko doba. Tada su izgrađeni mnogi samostani i crkve koji nagovještaju novi način života. Svećenici i biskupi imaju veliku moć odlučivanja, ponekad i veću od samih vladara. Od 8. do 14. st. Pula djeluje kao slobodna općina, gdje ima slobodu sama birati gradske službenike. Međutim, zbog te slobode dolazi do neslaganja između duhovnih i svjetovnih vladara. To je trajalo do dolaska Mletačke Republike, od 1331. do 1797., na vlast. Bilo je to razdoblje humanizma i renesanse, kad sva antička ostavština ponovno dobiva na važnosti. Pula postaje prepoznatljiva po amfiteatru, velik broj umjetnika dolazi u Pulu te crtaju antičke spomenike poput Augustovog hrama i Slavoluka Sergijevaca. Antički spomenici bili su prepoznatljiv element grada. Dužnosnici su širili među drugim zemljama spoznaju da se u Puli nalaze sačuvani spomenici iz starog vijeka. Mnogo zemalja prije toga nije puno znalo o antičkim spomenicima Pule. U 17. st. počinju se proučavati od strane Georgea Whelera, Jacoba Spona i dr., a u 18. st. zanimanje pokazuju Nicolas Revett, Gian Rinaldo Carli i brojni drugi. U sljedećem stoljeću se arheologija i povijest umjetnosti gledaju kao znanstvene discipline, pri čemu je započelo i samo istraživanje antičkih spomenika.³⁴

³⁴ Isto, str. 213.-217.

Zaključak

Pula je kroz svoju dugu prošlost imala uspone i padove, ali najveći uspon imala je u vrijeme antike. Smjestila se na uzvisini blizu pitke vode, ali i mora. Dolaskom Rimljana zauvijek će promijeniti svoj izgled. Velika materijalna ostavština koju su ostavili još uvijek čvrsto stoji na nekadašnjim temeljima. Po antičkim spomenicima je i danas prepoznata. O njihovoj očuvanosti govori činjenica da su Rimljani bili ne samo dobri umjetnici već i izvrsni graditelji. Nažalost puno je građevina srušeno tijekom povijesti zbog raznih razloga. Kako su srušene, u isto vrijeme neke su i rekonstruirane, dok o nekima znamo tek iz pronađenih zapisa. Od antike do danas prenamijenjene su iz razdoblje u razdoblje. Danas se većinom koriste u kulturne, zabavne i edukativne svrhe. Koliko je otkriveno spomenika iz antike, toliko ih je skriveno pod temeljima grada.

Literatura

- Codacci-Terlević, Giulia; Pancun, Sara: *Klasični Rim u Puli*, Arheološki muzej Istre, Pula, 2014.
- Buršić-Matijašić, Klara; Matijašić, Robert: *Antička Pula s okolicom*, Žakan Juri, Pula, 1996.
- Matijašić, Robert; Ujčić, Željko: *Pula: antički grad*, Arheološki muzej, Pula, 2005.
- Mlakar, Štefan: *Amfiteatar u Puli*, Arheološki muzej Istre, Pula, 1996.
- Sanader, Mirjana: *Antički gradovi u Hrvatskoj*, Školska knjiga, Zagreb, 2001.
- Starac, Alka: *Augustov hram*, Arheološki muzej Istre, Pula, 2004.
- Ujčić, Vitomir: *Pula: od najstarijih vremena do danas sa okolicom*, Vlast. nakl., Pula, 1963.

Popis slika

Slika 1: http://www.istria-ulture.com/storage/upload/poi/istra_culture_275_101856.jpg
(10. rujna 2018.)

Slika 2: http://www.istria-ulture.com/storage/upload/poi/istra_culture_238_113140.jpg
(10. rujna 2018.)

Slika 3: http://www.istria-culture.com/storage/upload/poi/istra_culture_391_10254.jpg
(10. rujna 2018.)

Slika 4: <http://pixelizam.com/wp-content/uploads/2012/12/pulska-arena.jpg> (10. rujna 2018.)

Sažetak

Pula je nastala prije 3000 godina. Smjestila se na uzvisini, u blizini pitke vode. Mit o Argonautima govori o samom nastanku imena grada Pule. Njezini prastanovnici bavili su se ribolovom, poljodjelstvom i stočarstvom. Živjeli su u kamenim kućama te su izrađivali glinene posude koje bi ukrašavali raznim motivima. Dolaskom Histra vidljiv je napredak života grada. Mijenja se način pokapanja - dolazi do spaljivanja pokojnika. Budući da su se Histri bavili gusarstvom, počinju smetati Rimljanima. Najprije dolazi do sukoba između tih dviju strana, a kasnije slijedi i rat, tzv. Drugi histarski rat, koji traje godinu dana i završava pobjedom Rimljana. Osvojene su i gradine Nezakcij, Mutila i Faverija. Budući da se najviše putovalo morem, stvaranje pomorskih veza bilo je od velike važnosti, ali i razlog rimskog osvajanja poluotoka. Pula nije odmah kolonizirana nakon dolaska Rimljana. Tek se 130 godina nakon osvajanja postavlja pitanje o kolonizaciji. Kolonija se protezala od Limskog zaljeva pa sve do samog juga Istre. Upravo su Rimljani zaslužni za cijelo bogatstvo antičkih spomenika koji i danas krase grad. Neki spomenici su gotovo potpuno sačuvani, dok o nekima znamo samo iz otkrivenih ostataka i zapisa. Najpoznatiji spomenici koji su nastali u tom razdoblju zasigurno jesu Amfiteatar, Slavoluk Sergijevaca, Augustov hram, Malo i Veliko rimsko kazalište, Herkulova vrata, Dvojna vrata te mnogi drugi. Osim Pule, okolna mjesta koja se mijenjaju dolaskom Rimljana na vlast jesu Brijuni i Nezakcij. Tamo su se mogle pronaći terme, mlinovi, kuće s vodospremama i dr. Pula djeluje kao grad i nakon antičkog razdoblja. Javlja se kršćanstvo te se grade crkve i samostani, a svećenstvo ima veliku moć odlučivanja. U vrijeme helenizma i renesanse, sva antička ostavština ponovno oživljava. Amfiteatar postaje zaštitni znak Pule. Brojni umjetnici posjećuju grad kako bi vidjeli monumentalne spomenike. Iz tog razdoblja pronađene su mnoge reprodukcije spomenika, koje su ovjekovječili razni spomenuti umjetnici. U 19. st. dolazi do razvitka povijesti i arheologije, čime započinje istraživanje antičkih spomenika.

Summary

Pula was founded 3000 years ago. It was situated on the hill, near a fresh water spring. The Myth of the Argonauts tells us how Pula got its name. Its inhabitants were fishermen, agricultures and farmers. They lived in stone houses and made clay pottery, which they decorated with various ornaments. Upon the arrival of the Histri tribe, the life in the town started booming, which became pretty noticeable. Burning rituals are being changed – the deceased are being incinerated. Since the Histri were pirates, they were slowly becoming Roman enemies. Firstly, the conflicts started between the two sides, then the war broke out; the so called the Second Histrian War, which lasted for a year and ended with the Roman victory. The settlements such as Nezactium, Mutila and Feveria were conquered. Forming maritime connections was of crucial importance since the main travelling routes were the sea ones. That is why the Romans saw a great importance in winning over the peninsula. Pula was not colonized immediately upon the arrival of the Romans. The question of colonization is being imposed only 130 years after the conquest. The colony was stretching from the Lim Bay to the most southern part of Istria. The Romans should be thanked for having created a great cultural heritage consisting of numerous ancient monuments which adorn the town, even in the modern times. Some of those are almost completely preserved, while with the others, we have become familiar through the remains and written records. The most famous monuments from that Era are the following: the Roman Amphitheatre, the Arch of Sergi, the Temple of Augustus, the Small and the Big Roman Theatre, the Hercules Gate, the Twin Gate etc. The Brijuni Islands and Nezactium are also places which got changed in the period of the Roman rule. Spas, mills and houses with reservoirs are only one part of the Roman inheritance that can be found in those areas. Pula continues to function as a city even after the ancient times. The Christianity appears, the churches and monasteries are being built, while the priests have a great power of decision making. During the Hellenism and Renaissance, all antique heritage is being revived. The Amphitheatre becomes the main symbol of Pula. Numerous artists are visiting the city with the purpose to see the monuments. From that Era, there are lots of monument reproductions, which were made eternal by the aforementioned artists. In

the end, the research of the ancient monuments began in 19th century when history and archeology got developed as sciences.

Sažetak pregledala: Maja Lerga, prof. engleskog i talijanskog jezika i književnosti